

**Thomas Hylland Eriksen
& Marek Jakoubek (eds.):
*Ethnic Groups and
Boundaries Today. A Legacy
of Fifty Years***

Routledge, London 2019, 219 s.

Publikace představuje reflexe patnácti významných antropologů/antropoložek a sociologů/socioložek věnované odkazu knihy editované Fredrikem Barthem a nazvané *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organisation of Culture Difference* (1969; dále pouze EGB). Pouze jeden z nich, Gunnar Haaland (Håland), Barthův kolega na norské Bergenské univerzitě, přispěl i do původní knihy, která byla sice zaměřena především na skandinávskou oblast, ale zmiňovala i americkou a britskou antropologii, a v Barthově případě i archeologii. Barth absolvoval studium v Chicagu, ale v EGB výzkumy chicagské sociologické školy nezmiňuje a nedotýká se ani výzkumů manchesterské školy ve středoanglických hornických městech (Vertovec, s. 101–117). Ve své etnografické studii o Paštunech ve Svátu v Pákistánu (1959) popisuje rurální a segmentované prostředí. K přiřazení příslušnosti k té či oné skupině dochází prostřednictvím dvou procesů: askripce a sebeaskripce identity.

Autoři tohoto zhodnocení EGB přiznávají Barthovi a jeho kolegům různé zásluhy – potvrzení, že hranice mezi skupinami se utvářejí na základě sociálních vztahů, které mezi nimi (na základě jejich „transakcí“) probíhají a nejsou tedy dány jejich kulturními charakteristikami; že se jejich kulturní charakteristiky mohou měnit, a dokonce se ukázat více homogenními napříč různými skupinami spíše než

v rámci skupiny jediné; že existuje kulturní výměna a pohyb jednotlivců mezi danými skupinami; a že strukturalisticko-funkcionalistická koncepce světa složeného z oddělených sociálních entit (na způsob ostrovů), které by byly kulturně nespojité, je chybná. Barth byl kritizován za to, že představuje hranice mezi etnickými skupinami jako fixní, třebaže se lidé mezi nimi pohybovali a kulturní obsahy se měnily a vzájemně ovlivňovaly. Nové přístupy naopak ukazují jejich fluiditu.

Ačkoliv autoři Barthovi přiznávají, že se zasloužil o nový pohled na lidskou společnost a nové směry ve výzkumu, jsou i kritičtí a poukazují na problémy, které vyvstaly na základě jejich vlastních i cizích etnografií, provedených v rozličných historických a politických kontextech. Zmiňují témata, která Barth a jeho kolegové zanedbali, jako jsou procesy dekolonizace anebo více či méně mocné zásahy aparátu národních států do místních situací a do formování sociálních hierarchií (Verdery, s. 35–42; Herzfeld, s. 66–77). Jakoubek kritizuje skutečnost, že teoretické zásady, které Barth představil v úvodu k EGB, přijal antropologický „mainstream“ za své natolik, že se text stal povinnou referencí i pro postsovětskou primordialistickou a evolucionistickou antropologii, se kterou si protirečí (Jakoubek, s. 169–186).

Padesát let po vydání EGB provádí naši autoři výzkumy především v urbáních oblastech, obývaných heterogenními populacemi zahrnujícími imigranty různého původu, jejichž sociální a politické vztahy jsou ovládnány aparátem národního státu a jeho ideologií (Okely, Jakoubek, Herzfeld, Verdery). Ve svém úvodu Eriksen s Jakoubkem vypočítávají některé nové oblasti výzkumu: stát a nacionalismus,

domorodou politiku, urbánní etnicitu, migraci a transakční vztahy, hybriditu a *fuzzy* podstatu hranic, etnický konflikt, postkolonialismus, xenofobii a politiku uznání, vztah etnické identity a kultury, relativní integraci skupin (Eriksen & Jakoubek, s. 10–15). Mohli bychom přidat rychlost a zrychlování sociálních procesů, což je další Eriksenem často komentované téma (s. viii), sociální stratifikaci (Hannerz, s. 43–52) a gender ve vztahu k etnicitě (Werbner, s. 128–129). Pozornost, kterou Barth a Haaland věnovali ekologickému kontextu vztahů etnických skupin (zejména zemědělských Fúrů a pastevceckých Baggarů v Súdánu), ne nutně soustředěných na jediném území, ze studií našich autorů téměř zmizela (Jakoubek & Budilová, s. 201–202).

Termín „etnický“, který v EGB označoval vztahy mezi skupinami, přešel do běžného užívání ve významu migranta nebo cizince. Ve Spojeném království byly pro úřední účely vytvořeny definice „etnických menšin“ a od jednotlivců se žádá, aby se k některé z nich přihlásili, aniž by mezi takto spojenými osobami existovaly jakkoli jasné vazby. Ve Francii se předpokládá, že migranti kontaktem s „většinou“ svou „etnicitu“ ztratí a budou se moci stát francouzskými občany. „Etnické menšiny“ nicméně, jak píše Pnina Werbnerová, jsou spojené s globálními diasporami, zejména pak prostřednictvím kybertechnologií, které nabízejí prostředky a vzory identifikace a které shromažďují různé jedince podle momentální potřeby a zájmu. V těchto souvislostech Werbnerová píše o *complex diasporas* (Werbner, s. 188–132).

Pro většinovou populaci se dnes migranti často stávají objektem tzv. *border*

panic, někteří lidé je vnímají jako vnitřní nepřátele a požadují po svých vládách jejich kontrolu nebo vyloučení. Hranice mezi skupinami tak v tomto případě nejsou vytvářeny askripcí a sebeaskripcí příslušnosti, a pouze v malé míře „transakcemi“ mezi těmito skupinami. Jsou zformovány implicitními zájmy většinové populace – Herzfeldova *cultural intimacy* (s. 66–67), na které se odvolává politický a vojenský aparát národního státu za účelem získání konsenzu.

V posledních desetiletích, ale vlastně v celém 20. století, hranice často „procházely jednotlivými osobami“. Posuny národních hranic (vnitřních i vnějších) na konci první a druhé světové války, společně s dekolonizací a sovětskými deportacemi přinesly milionům lidí ztrátu sousedů, příbuzných, jazyka a náboženských praktik. Střídání nových postkoloniálních a postkomunistických režimů, společně s vytvářením nových vnitřních nepřátel, připravilo mnoho lidí nejen o občanství, ale někdy i o život (Africký roh, Súdán s výše zmíněným Dárfúrem, bývalá Jugoslávie, Rwanda, Burundi, Šrí Lanka, Čína a další). Identifikace s určitou etnickou skupinou často přináší perzekuci a nutnost z domoviny utéct (Rohingové v Myanmaru, Kurdové v Sýrii a Iráku). Katherine Verderyová se v tomto kontextu ptá, jak je možné, aby se fluidní identity, jejichž charakter EGB naznačuje, mohly náhle proměnit v armaturu, která své nositele nutí zapojovat se do etnických konfliktů, nebo dokonce do války (s. 41).

Termín „etnický“ často, jako v Itálii, získal konotace menšinového nebo nejasného občanství, méněcennosti a omezených aspirací. Vzpomínám si na setkání s učitelem na anglické střední škole, který

mi na otázku o jeho žácích odpověděl „Jde především o příslušníky etnických menšin, takže je nasměrujeme k ošetřovatelským profesím.“ Některým skupinám, jako anglickým a skotským cikánům a travelleurům, byl britskou vládou přiznán (i díky výzkumům Okelyové) jistý etnický status, zatímco dříve byli pouze stigmatizováni. To ovšem neznamená, že by jejich životní styl či sebedefinice získaly nějakou legitimitu nebo byly vyjednány s jinými skupinami; zůstává jim pouze *spoiled identity*. Na druhou stranu můžeme být svědky toho, jak jsou migranti a uprchlíci kriminalizováni a jak hranice vytvořené pro jejich vyloučení nabývají nejen symbolické, ale i fyzické podoby – zásahy pořádkových sil, zdi, ostnaté dráty, tábory/věznice.

Recenzovaná publikace je stimulující a přichází v pravý čas. Co se stalo s koncepty hranice a etnické skupiny, jež zkoumal Barth a jeho kolegové v EGB, dnes často automaticky citovaní v mnoha článcích o migraci, uprchlících, rasismu či občanské příslušnosti? Velice pronikavá a aktuální je studie Ulfa Hannerze, zabývající se vzrůstajícím významem představy „soulu“ v Americe šedesátých let. „Bílé“ polské a italské skupiny začaly zlepšovat svůj životní standard, často s odvoláním k „etnicitě“ – stejnou možností ale nedostaly afroamerické skupiny, kategorizované na základě konceptu *powerful outsider* a představami o „rase“. Hannerz závěrem říká, že „rasa“ (lidový koncept dekonstruovaný antropologi) a „etnicita“ se nacházejí ve vzájemně komplikovaném vztahu, a nepředstavují nutně *competing alternatives*“ (s. 46).

Na závěr zůstává několik otázek. Proč v tomto zhodnocení EGB „padesát let po“ stále chybí ženy, nejenom jako sociální

aktérky, ale i jako badatelky (tři z patnácti autorů)? Mimoto, možná s výjimkou článku Michaela Herzfelda, se kniha velmi málo dotýká 73 milionů uprchlíků ve světě. Kniha má evropské srdce a zdá se, že se pokouší vyhnout některým otázkám, které si od konce minulého století klade zbytek světa.

Vanessa Maher

mahervanessa9@gmail.com

(z italského přeložil Leonard Zucconi)

**Jindřich Marek, Ivo Pejčoch,
Jiří Plachý, Tomáš Jakl:
*Padli na barikádách. Padlí
a zemřelí ve dnech Pražského
povstání 5.–9. května 1945***

Vojenský historický ústav, Praha
2022, 479 s.

V rámci domácí militární historiografie probíhá již řadu let svérázné potýkání a vzájemné vymezování, které se dotýká problému a nároku zmiňovaného již na prvních stránkách recenzované publikace, to jest tradičního pozitivistického přesvědčení o možnosti „objektivního hodnocení“ dějinných událostí (v tomto případě Pražského povstání) versus přístupu k pramenům spíše z hlediska reflexe jejich sociální a kulturní konstruovanosti (základní rozlišení je obsaženo již v Lucie Storchové a kol.: *Koncepty a dějiny*, Praha 2014). Texty spoléhající se různou formou spíše na přístup první, někdy také označovaný za přístup deskriptivně narativní (stojící vůči druhému, označovanému za analyticky problémový), jsou také někdy nálepkovány jako konzervativní, mimo jiné